

Vai Kariņa pilnvaras krīzē jāpalielina?

- Māris Kīrsons
- Dienas Bizness (29.12.2020.)

Vai ārkārtējās situācijas laikā Ministru prezidentam kā valdības vadītājam ir pietiekamas pilnvaras vai to apmērs ir jāpalielina? Vai pašlaik ir īstais laiks to darīt?

Uz šiem un citiem jautājumiem Dienas Biznesa un Tiesību zinātņu pētniecības institūta rīkotajā diskusijā atbild seši bijušie premjeri. Ņemot vērā, ka premjerministra pilnvaras lēmumu pieņemšanas procesā šobrīd, ārkārtējās situācijas laikā, ir tādas pašas kā ierastā dzīvē, tad par valdības vadītāja pilnvaru palielināšanu sāk runāt ne tikai kuluāros, bet arī parlamenta tribīnē. Tas tiek motivēts ar to, ka Ministru prezidents sāk atgādināt ministru sēdes vadītāju, nevis valsts pirmo personu, kurš spēj izvest no krīzes. Diskusijā aicināti nevis juristi–teorētiķi, bet lietpratēji, kuri paši ir bijuši Ministru prezidenti.

Jāatjauno Satversmes 81. pants

Valdības vadītājam īpašas papildu pilnvaras nav nepieciešamas, taču nepieciešams atjaunot Satversmes 81. pantu, vienlaikus pavērtēt lēmumu sagatavotājus – tāds ir diskusijas secinājums.

Savulaik, jau 2015. gadā, ekspertu grupa pārvaldes pilnveidošanai secināja, ka Ministru kabineta darbībā gana regulāri iezīmējas tāda tendence, ka atsevišķi ministri savu nozari pārvalda paša pārstāvētā politiskā spēka interesēs, ignorējot kopējo Ministru kabineta politiku. Tādējādi starp Ministru prezidentu un atsevišķiem ministriem regulāri rodas pretrunas, kas bieži vien pāraug pretrunās starp politiskajiem spēkiem, kurus pārstāv dažādi Ministru kabineta locekļi.

Ekspremjeri neredz jēgu ārkārtas situācijas apstākļos mazajam Ministru kabinetam, kurā būtu tikai Ministru prezidents un vēl trīs ministri.

Ministrus var atlaist

“Protams, ārkārtas situācijas apstākļos varētu palielināt Ministru prezidenta pilnvaras, taču īsti neredzu, konkrēti kuros segmentos tas būtu nepieciešams,” vērtē ekspremjers Māris Gailis.

Viņaprāt, vienīgā situācija, kad ārkārtas apstākļos premjeram būtu vajadzīgas papildu pilnvaras, ir tiesības cilvēku bez konkursa iecelt konkrētā amatā. “Būtiskākais, ka kopš tā laika 1994.–1995. gadā, kad vadīju valdību, ir pazudis Satversmes 81. pants (to svītvoja 2007. gada maijā), kas valdībai starp Saeimas sesijām deva iespēju ar likuma spēku veikt grozījumus un pieņemt jaunus likumus, kurus pēc tam parlaments izvērtēja (akceptēja, laboja). Šis pants ir jāatjauno, varbūt tā redakciju rediģējot,” norāda M. Gailis. Viņaprāt, ārkārtas situācijas apstākļos Satversmes 81. pants būtu izmantojams ne tikai Saeimas brīvdienā, bet pat sesijas laikā, kad nav laika gaidīt un nepieciešami ātri lēmumi, kuri nekavējoties stājas spēkā. “Senajā Romā, kad bija nepatikšanas, demokrātija tika apturēta uz krīzes laiku – sešiem mēnešiem – un tika nozīmēts diktators, kurš strādāja ar attiecīgām pilnvarām, un pārējie viņa lēmumiem pakļāvās,” uz vēstures precedentu norāda M. Gailis. Ņemot vērā jauno situāciju ar sociālajiem tīkliem, viņaprāt, būtu jābūt tiesībām apturēt musinātājus.

“Tas neizklausās demokrātiski, bet ārkārtas situācijā mājas arests ar atslēgtu iespēju strādāt internetā. Es par šādu risinājumu padomātu, jo Latvijā

ir vismaz trīs vai pieci cilvēki, kuri musina tautu, sasauc cilvēkus uz mītiņiem, vienlaikus ignorējot pulcēšanās iespējamās sekas,” savu pozīciju skaidro M. Gailis.

Viņa vadītā valdība bija mazākuma valdība, kura sastāvēja no divām politiskajām partijām, salīdzinājumam pašreizējā A. Kariņa valdībā ir pieci politiskie spēki.

“Sanāca, ka man kā valdības vadītājam nācās saskarties ar vairākām krīzēm un lūgt pamest amatus pieciem ministriem, taču šo instrumentu mūsdienu premjeri īsti nelieto. I. Godmaņa otrā valdība (20.12.2007.–12.03.2009.) krita tikai tāpēc, ka valdības vadītājs sacīja, ka visiem jāturas kopā. Nedomāju, ka tas bija pareizi, jo ministriem jāpalūdz aiziet, tādējādi nesot politisko atbildību,” tā M. Gailis.

Demokrātiju nevar ierobežot

“Piekrītu M. Gailim, ka vajadzētu atjaunot Satversmes 81. pantu, ko savulaik visādos veidos izķēmoja, lai likvidētu, bet pašreizējos apstākļos tā pietrūkst, kaut arī, protams, daudz kas atkarīgs tieši no paša valdības vadītāja,” vērtē ekspremjers Vilis Krištopans. Viņaprāt, ja pašlaik valdību vadītu Ivars Godmanis, Andris Šķēle vai Einars Repše, tad vienam otram spalva putētu un viss notiktu daudz ātrāk un precīzāk. “Protams, cik cilvēku, tik viedokļu par krīzi.

Zviedrijas premjeram un galvenajam infektologam ir pretējs viedoklis tam, kāds ir citās valstīs,” tā V. Krištopans.

Viņaprāt, ir viegli likvidēt demokrātiju, bet grūti to atjaunot. “Vieni uzskata, ka M. Šmits ir musinātājs, citi – ka nav musinātājs, tāpēc ir jābūt ļoti uzmanīgiem ar šādiem epitetiem,” norāda V. Krištopans.

Viņaprāt, valdībai ir jāspēj tikt galā, un švaku valdību bez mugurkaula, bez vēlmes pieņemt lēmumus nekādas papildu funkcijas nevar glābt.

Viss valdības vadītāja rokās

“Piekrītu M. Gaiļa un V. Krištopana sacītajam, ka daudz kas atkarīgs no Ministru prezidenta personības un krīzes situācijā nav lielu problēmu īstenot nepieciešamās reformas vai krīzes pārvarēšanas pasākumus, jo krīzes apstākļos tauta mobilizējas, sabiedrība saliedējas, ja jūt kādu apdraudējumu, un arī Saeimā partijas jautājumos par krīzes pārvarēšanu atrod kopīgu valodu,” savu vērtējumu atklāj ekspremjers Einars Repše. Viņaprāt, viss, ko vajadzētu īstenot krīzes situācijā, tiek darīts. “Neredzu, ka valdība vai speciālisti zinātu, ka konkrētas lietas jādara, bet nebūtu iespējams izdarīt, jo pietrūktu kādu pilnvaru,” tā E. Repše.

Viņaprāt, tieši miera apstākļos ir grūtāk īstenot konsekventāku politiku, kur nepieciešams solis pēc soļa konkrētā izpildījumā.

“Tieši miera apstākļos rodas daudz dažādu viedokļu, ko vajadzētu un ko nevajadzētu darīt, un ir apgrūtināta noteiktu reformu īstenošana,” skaidro E. Repše. Viņš piekrīt pozīcijai, ka ir jāatjauno Satversmes 81. pants, it īpaši apstākļos, kad parlaments nav sanācis vai nevar sanākt, tādējādi Ministru kabinetam dodot iespējas veikt ārkārtas apstākļos nepieciešamās izmaiņas ar likuma spēku. “Ministru prezidents jebkuros apstākļos var izņemt jebkuru lietu no atsevišķa ministra kompetences tā dēvētajā devolūcijas kārtībā un iestāties konkrētā ministra vietā. Problēma tikai tā, ka Ministru prezidents viens pats nevar sekot visiem jautājumiem un risināt visas problēmas,” uzsver E. Repše. Viņaprāt, gan krīzes, gan miera laika apstākļos ir daudz grūtāk izdomāt, kas precīzi būtu jādara, nekā situācijā, kad jau ir izdomāts labs plāns, kā īstenot iecerēto.

“Bez tā, ko kolēģi minēja, diez vai būtu nepieciešamas kādas īpaši paplašinātas pilnvaras Ministru prezidentam,” tā E. Repše.

Nepārdomāti lēmumi

“Nekādas papildu funkcijas Ministru kabinetam nav nepieciešamas, jo 2013. gadā tika pieņemts likums par ārkārtas stāvokli valstī, kas precīzi reglamentē un dod tiesības valdībai rīkoties, un Saeima to tikai attiecīgi apstiprina vai neapstiprina.

Neredzu neko tādu, kas Ministru kabinetam būtu traucējis pieņemt kādu lēmumu, ieviest papildu ierobežojumus utt.,” skaidro ekspremjers Andris Bērziņš.

Viņaprāt, cits jautājums ir par to, kādā formā un veidā Ministru kabinets komunicē ar sabiedrību un stāsta, ko un kāpēc dara. “Es būtu rīkojies citādi,” tā A. Bērziņš. Viņaprāt, Satversmes 81. panta atcelšana bija tieši tāda situācija, uz kādu šodien mēģina kāda sabiedrības daļa virzīt. “Vissliktākā lieta, ka likumdošanā tiek veiktas izmaiņas, kas balstītas uz vienu notikumu, un šai vienai lietai par godu tiek pieņemti grozījumi likumā, vienlaikus nepadomājot par šo grozījumu ietekmi ilgtermiņā,” savu pozīciju atklāj A. Bērziņš. Viņaprāt, tieši tā ir iznācis ar Satversmes 81. pantu.

“Satversmes 81. panta trūkums ir radījis priekšnosacījumus tam, ka lēmumi nav tikuši strikti un adekvāti pieņemti,” uzskata A. Bērziņš. Viņaprāt, valdībai ir tiesības rīkoties, un nekādus īpašus ierobežojumus demokrātijai likt nevajadzētu, jo arī citādi domājošajiem ir tiesības.

“Kā tajā teicienā – nepiekrītu tev, bet respektēju tavas tiesības to teikt,” savu pozīciju skaidro A. Bērziņš. Viņaprāt, kaut ko aizliedzot, to izmainīt nevarēs, runātgrībētāju skaits par aizliegto tikai vairosies, it īpaši, ja pēc vairākiem mēnešiem gaidāmas pašvaldību vēlēšanas un 2022. gada rudenī arī parlamenta vēlēšanas.

Jāmaina lēmumu gatavotāji

“Piekrītu kolēģiem jautājumā par Satversmes 81. pantu, jo neviens nekad neiznīcina instrumentus. Ja negrib lietot, tad nelieto, bet tas jāatstāj, lai var izmantot, kad to prasa apstākļi,” skaidro ekspremjers Indulis Emsis. Viņaprāt, Satversmes 81. pants ir ļoti svarīgs instruments tieši krīzes apstākļos.

“Manuprāt, šobrīd pietrūkst kompetentas, informētas ārkārtas situācijas pārvaldes institūcijas. Nezinu, kas ar šo nodarbojas, bet pieņemtie lēmumi godu nedara, jo tie nav pēctecīgi, nav skaidri, ir pretrunīgi un kaitina sabiedrību. Tā nedrīkstētu būt. Cilvēkam vajag iegādāties mobilā tālruņa lādētāju, taču to iegādāties pārtikas preču veikalā nevar, jo attiecīgā nodaļa ir slēgta. Kas cilvēkam ārkārtas situācijā ir nepieciešams, ja ne sakari un informācija? Kāds sakars ir mobilo telefonu lādētājiem ar krīzes situāciju? Kāda jēga veikalā slēgt konkrētas nodaļas, bet citas turēt vaļā? Es tam neredzu loģiku, bet kāds šo ideju ir aiznesis, un kāds to ir pamatojis. Tas tikai apliecina, ka attiecīgā komisija nav spēcīga,” uzsver I. Emsis. Viņaprāt, svarīgi, kā rodas konkrēti lēmumi un kā tie tiek pieņemti. “Nezinu, vai pie vainas ir kādu pilnvaru vai tomēr elementāra organizatoriskā talanta trūkums. Bet es gribētu redzēt pēctecību un zinātniski pamatotus lēmumus – tādus, kurus var pamatot ar loģiku, ilglaicīgiem pētījumiem un citu valstu pieredzi, kā arī kopsakarīgu analīzi,” tā I. Emsis.

Prāta vētras vietā gatavi projekti

“Neko jaunu nepateikšu. Protams, apsverams ir jautājums par Satversmes 81. pantu, taču tas nemaina lietas būtību, jo ir likums par ārkārtas situāciju, kas ļauj valdībai rīkoties. Drīzāk jautājums par to, kāpēc ir pacelts

jautājums par papildu pilnvaru nepieciešamību, meklējams kaut kur citur, varbūt Induļa Emša pieminētajā pārvaldības modelī, kas tiek īstenots krīzes apstākļos, kad ministri sanāk kopā un 10 stundas prāta vētrā katrs pasaka kaut ko savu, piemēram, vai ļaut šņabi tirgot vai tomēr neļaut,” tā ekspremjers Māris Kučinskis.

Viņaprāt, rezultāts zināms, un no tā rodas salīdzinoši sliktais dialogs ar sabiedrību.

“Ikviens, kurš ir bijis kādā valdībā, saprot, ka nevar sākt sapulci, ja nav gatavs profesionāli izstrādāts projekts, kur kompromisa meklējumos var novirzīties par 10–15%,” tā M. Kučinskis. Viņš uzsver, ka neapskauž pašreizējo valdības vadītāju K. Kariņu, kuram jāvada divaina piecu partiju koalīcija, kur katrs domā par sevi un tāpēc nav jūtama komanda.

Neredz jēgu mazam MK

“Pēc tam, kad krīze beigsies, varētu analizēt, ko no izņēmuma stāvokļa stāsta varētu aiznest uz citām krīzēm, taču to nevarētu attiecināt uz parastām krīzēm.

Vienlaikus tas nemainīs būtību par nosacīto, mazo Ministru kabinetu,” tā uz jautājumu, vai uz ārkārtējās situācijas laiku nevajadzētu ļaut Ministru prezidentam izveidot Ministru kabinetu, kurā bez viņa būtu vēl trīs ministri, atbild M. Kučinskis.

Viņaprāt, pat situācijā, kad visa valdība ir no viena politiskā spēka, tik un tā valdības vadītājam būtu jāskaidro sava pozīcija savai partijai, kurā arī būs oponenti, nemaz nerunājot par koalīciju, kurā ir pieci dažādi politiskie spēki. Pēc M. Kučinska domām, tos ministrus, kuri traucē, valdības vadītājs var atlaist, ja vien pašam šādas rīcības rezultātā nav jāpamet premjera postenis. Bez tam valdības lēmumu sagatavošanai jābūt krīzes vadības centrā, un tajā jābūt tā dēvētajiem atslēgas ministriem. “Kurus ministrus iekļaut šajā mazajā Ministru kabinetā un kurus atstāt ārpusē, ir jādod apstiprināšanai uz parlamentu,” pauž M. Kučinskis.

Viņaprāt, labāk ir neeksperimentēt.

Vajadzēja rīcības plānu

“Ja es kā valdības vadītājs izveidotu mazo Ministru kabinetu, tad nekādus ieguvumus no tā neredzu, jo bez visiem likumiem valdības dzīvi regulē koalīcijas līgums. Kas tajā sarakstīts, to zina tie, kas to parakstījuši. Prakse ir bijusi tāda, ka tajā ir ielikti dažādi ierobežojumi.

Domāju, ka arī pašreizējās valdību veidojošās koalīcijas līgumā ir tādas normas, ka premjers nevar atsaukt kādu personu, ja tā nav brīdināta vismaz nedēļu iepriekš, un tamlīdzīgi, kas faktiski sasaista valdības vadītāja rokas. Ja valdības vadītājs nevēlas plēsties ar savas valdības koalīcijas partneriem un uzmanīgi seko, kas notiek ikkatrā no koalīcijas politiskajiem spēkiem, tad vēl jo vairāk,” tā A. Bērziņš. Viņaprāt, pirmais krīzes posms, kuru Latvija ļoti labi pārvarēja, iemidzināja, kaut arī tas deva skaidrus algoritmus, kā vajadzētu rīkoties. “Manuprāt, valdībai vajadzēja uzlikt uz papīra algoritmu, kā tā rīkosies konkrētos apstākļos, tas dotu skaidrību sabiedrībai, institūcijām, kad un kā rīkoties, vienlaikus radot prognozējamību uzņēmējiem, un Finanšu un Ekonomikas ministrijai strādāt pie atbalsta programmām,” tā A. Bērziņš. Viņaprāt, tādējādi nevajadzētu mēģināt ar idejām valdības sēdē, bet gan pildīt to, par ko iepriekš ir lemts. Viņš atceras, ka pavasarī Covid-19 izplatības ierobežošanai valdība aizslēdza robežu ar Lietuvu un Igauniju, bet trijiem četriem Latvijas ceļu un tiltu būvētājiem bija līgumi par darbiem kaimiņvalstīs,

taču šo kompāniju darbinieki nevarēja aizbraukt uz darba pienākumu pildīšanu, jo 14 dienas jāpavada karantīnā. Šo situāciju dažu dienu laikā izdevās atrisināt, taču šādu situāciju varēja paredzēt iepriekš.

Lielais trio

“Svarīgākais ir tā dēvētais krīzes vadības centrs un tā speciālistu rekomendācijas, kuru kapacitāte arī būtu jāstiprina, vienlaikus paaugstinot krīzes vadības centra vadītāja pienākumus un arī tiesības, lielu uzsvāru liekot uz skaidrošanu sabiedrībai. Tam ir nepieciešami ļoti kompetenti palīgi, kas palīdzētu pārliecināt cilvēkus rīkoties tā, kā būtu vislielākā drošība,” tā I. Emsis. Viņaprāt, šajā jomā ir vajadzīgs liels trijnieks – Valsts prezidents, Ministru prezidents un Krīzes vadības centra vadītājs, kam būtu jākonsolidē valstiskā pozīcija un jāsūta vienots signāls tautiešiem un visām institūcijām. Valdības rīcību, pēc I. Emša domām, ierobežo nevis likumi, bet koalīcijas līgumi, nosacījumi, un kādu no koalīcijas partneriem atstāt bez uzmanības nozīmētu valdības sašūpošanu ar risku pazaudēt rīcībspēju, kas situāciju varētu padarīt vēl bēdīgāku un sarežģītāku.

Viņaprāt, varu vajadzētu nevis konsolidēt mazā MK, kas krīzi varētu tikai vēl vairāk padziļināt, bet iesaistīt visa veida institūcijas, arī pašvaldības.

Koalīcijā ir pieci, nevis trīs

“Tauta par šo valdību smejas. Piebraucu pie lauku frizētavas, kur 10 vīrieši stāv uz ielas rindā. Divas nedēļas ienaidnieks bija alkohols, tagad tas vairs nav alkohols, bet izrādās, ka tie ir būvmateriāli. Un ko varam gribēt, ja infektologs pēc liegumiem sestdienā un svētdienā pēc tam secina, ka veikalos bijis vairāk, nevis mazāk cilvēku,” tā V. Krištopans. Viņaprāt, ja valdība nepatrieks lēmumu gatavotājus un viņu vietā neieliks citus, tad valdībai drīz vien pašai būs jāaiziet. “Ja domā, ka varētu kaut ko darīt Ministru prezidents un trīs ministri, tad pašreizējās koalīcijas kontekstā ir premjers un pieci ministri – katrs no savas partijas. Pie šīs situācijas šādā formā var tikt pieņemti vēl briesmīgāki lēmumi, ja to gatavotāji paliek tie paši,” analizē V. Krištopans.

Padomju laiku atavisms

“Tas ir atavisms no padomju laikiem, kad Ministru padome sastāvēja no ļoti daudziem ministriem, jo bija n-tās ministrijas, un tāpēc bija Ministru padomes prezidijs, kas sašaurinātā sastāvā lēma. Ja Latvijā ir 12–13 ministrijas, tad nav nepieciešamības pēc kāda mazāka MK,” tā M. Gailis. Viņš nepiekrīt I. Emša viedoklim, ka krīzes apstākļos jāiet uz plašāku – demokrātiskāku – iestāžu iesaisti lēmumu pieņemšanā, bet tieši pretēji, ka jāiet uz sašaurinātu lēmumu pieņemšanas procedūru, lai lēmumi tiktu pieņemti ātri un efektīvi.

“Šaubos, ka pavasarī varētu izstrādāt algoritmu, kas būtu derējis visām dzīves situācijām, jo daudz kas nebija un arī joprojām nav zināms, un ar šo mokās visās valstīs,” secina M. Gailis. Viņš norāda, ka visneskaidrākā situācija var rasties ārkārtas situācijā, kad ir valdības krīze.

Vajag valdības krīzes risinājumu

“Manā praksē bija gadījumi, kad bijušas ļoti smagas diskusijas pilnā MK sastāvā, piemēram, budžeta izdevumu bāzi saspiežot par 5% un būtiski samazinot valdības izdevumus, kas arī, starp citu, būtu jādara šodien, taču tas ir viens no grūtākajiem lēmumiem, ko dabūt cauri MK, jo katrs ministrs cīnās par savu nozari un finansējumu tai,” tā E. Repše. Viņaprāt, ja ir atbilstoša argumentācija, tad arī kolēģi ministri piekrīt. “Jāpārdomā citi scenāriji – M. Gaila minētais risks, kad ārkārtas situācijā sākas valdības krīze, kara gadījumā var

būt cita situācija, kad kādi no ministriem tiek paralizēti, un, ja tādējādi var paralizēt valdības darbu, tad pretiniekam parādās liela motivācija un interese neitralizēt Ministru kabineta locekļus, lai esošā regulējuma ietvaros Ministru kabinets nekādus lēmumus nevarētu pieņemt.

Tas pats var notikt arī kādas slimības, epidēmijas laikā. Kas notiek, ja vairums no Ministru kabineta locekļiem saslimst un nav iespējams iecet jaunus? Kā tad pieņemt lēmumus? Tas pats, ja saslimst Saeimas vairākums. Šajā gadījumā visi normatīvie akti būtu jāpārdomā no visiem mazvarbūtīgiem scenārijiem, vai šādos gadījumos jau savlaicīgi nav jāpadomā par Ministru kabineta funkciju – lēmumu pieņemšanas funkciju deleģēšanu kādai lēmumu pieņēmēju grupai, kas spēj sanākt kopā un pieņemt lēmumus.

ASV konstitūcijā un likumos šādas situācijas ir ļoti precīzi aprakstītas,” tā E. Repše. Viņš norāda, ka ir piemēri, kad atsevišķus konkrētus uzdevumus var deleģēt šaurākām grupām, jo demontēt demokrātiju nav mūsu interesēs, tāpat kā radīt sākotnēji briljantu mazo diktatoru grupu, kura pēc tam sāk risināt visus jautājumus un vairs neizrādās tik briljanta un gudra. “Savulaik bija naudas reformas komiteja, kuras uzdevums bija pieņemt attiecīgos normatīvus saistībā ar naudas reformu un neko citu,” uz piemēru – precedentu rāda E. Repše.

Diskusijā piedalās:

Māris Gailis – Ministru prezidenta pienākumus pildīja no 15.09.1994. līdz 21.12.1995.

Vilis Krištopans – Ministru prezidenta pienākumus pildīja no 26.11.1998. līdz 16.07.1999.

Einars Repše – Ministru prezidenta pienākumus pildīja no 7.11.2002. līdz 9.03.2004.

Andris Bērziņš – Ministru prezidenta pienākumus pildīja no 5.05.2000. līdz 7.11.2002.

Indulis Emsis – Ministru prezidenta pienākumus pildīja no 9.03.2004. līdz 2.12.2004.

Māris Kučinskis – Ministru prezidenta pienākumus pildīja no 11.02.2016. līdz 23.01.2019.

VIEDOKLIS

Ministru prezidentam lielāku varu

Ringolds Balodis, Tiesību zinātņu pētniecības institūta valdes priekšsēdētājs

Premjeri, kā jau praktiķi, labi pārredz laukumu un vairāk vai mazāk pateica visu, ko vajadzētu darīt. Tātad, pirmkārt, par Satversmes 81. pantu, kas savulaik deleģēja valdībai tiesības izdot noteikumus ar likuma spēku situācijās, kad neatliekama vajadzība prasa. Pantu izmantoja valdības, kad vajag un kad nevajag, līdz ar to normas praktiskā piemērošana kļuva nekvalitatīva. Taču arī panta svītrosana no Satversmes 2007. gadā bija kļūda. Satversme palika bez adekvātas aizstājējnormas, tā bija kļūda, un to jau 2011. gadā atzina Egila Levīta vadītā Konstitucionālo tiesību komisija. Tagad to atzīst gan praktiķi, gan eksperti. Svītrojot pantu no Satversmes, likumdevējs apzinājās, ka var iestāties tādas ārkārtas situācijas, kurās likumdevēja darbība ir vismaz uz laiku paralizēta, diemžēl nespēja debatēs nonākt pie vienota viedokļa, kā varētu valdībai uzticēt likumu pieņemšanu ārkārtas stāvoklī. Protams, 81. pantu nevajag atjaunot, bet izstrādāt citu, kura darbība būtu attiecināma vien kara, izņēmuma stāvokļa vai ārkārtējās situācijas laikā, kad Saeima faktiski ir darboties nespējīga. Manuprāt, papildus parlamentārai kontrolei ir jābūt Valsts

prezidenta kontrolei pār valdības aktiem, kas praktiski izpaustos ar Valsts prezidenta pienākumu šādus aktus izsludināt. Vēl varu piebilst, ka Saeimai vajadzētu būtu tiesībām valdības aktus pārskatīt pēc tam, ka izņēmuma stāvoklis ir beidzies. Otrkārt, attiecībā par mazo Ministru kabinetu domāju, ka tā ir noteikti apsverama doma. Es pat domāju, ka patiesībā šajā gadījumā ir runa ne tik daudz par ministru skaita samazināšanu krīzes laikā, bet par lielāku varu premjerministram, lai varētu efektīvizēt varu. Uzskatu, ka Ministru prezidenta varu vajadzētu palielināt arī miera situācijā. To normatīvi var dažādi noregulēt, bet piekrītu Mārim Gailim, ka pamatā tas tomēr ir jautājums par premjera tiesībām mainīt ministru. Attiecībā par mazo kabinetu ir vērts padiskutēt, vai nevajadzētu paskatīties uz pāris gadus iepriekš papildināto Ministru kabineta iekārtas likuma 30. panta 11. daļu, kas nosaka, ka “Ministru kabineta sēde var notikt un lēmumu tajā var pieņemt, piedaloties tikai Ministru prezidentam un vismaz trim citiem Ministru kabineta locekļiem, ja valstī izsludināts izņēmuma stāvoklis, pasludināts karš vai Valsts prezidents paziņojis Ministru kabinetam par nepieciešamo militārās aizsardzības soļu speršanu”. Ārkārtējā situācija tur derētu, vienīgi varētu premjeram ļaut pašam izlemēt, kad šāds kabinets varētu darboties, bet vēlreiz uzsveru – tas ir diskusijas un politiskās gribas jautājums.

VIEDOKLIS

Drošības mehānisms

Jānis Pleps, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docents, konstitucionālo tiesību eksperts

Ministru kabineta iekārtas likums paredz, ka izņēmuma stāvokļa vai kara laikā Ministru kabinets ir lemttiesīgs arī tad, ja lēmumu pieņemšanā piedalās mazāk par pusi kabineta locekļu. Šādos apstākļos Ministru kabineta sēde var notikt un lēmumu tajā var pieņemt, piedaloties tikai Ministru prezidentam un vismaz trim citiem Ministru kabineta locekļiem. Šī tiesību norma ir salīdzinoši jauna, jo tā Ministru kabineta iekārtas likumā tika iestrādāta tikai 2016. gadā. Ar šiem grozījumiem likumdevējs pilnveidoja regulējumu, lai nodrošinātu konstitucionālo orgānu rīcībspēju arī potenciālos krīzes brīžos, šajā gadījumā tieši izpildvaras – Ministru kabineta, kurš atbilstoši Satversmei ir tieši atbildīgs par krīzes pārvarēšanu, – rīcībspēju. Tieši izņēmuma stāvokļa situācijā, kā arī, ja ir iestājies kara laiks, valdība var lēmumus pieņemt, ja piedalās tikai trīs ministri un Ministru prezidents (nevis kā normālos apstākļos jeb miera laikā – pašlaik, kad kabineta sēde var notikt un lēmumi var tikt pieņemti tikai tad, ja tajā piedalās vairāk nekā puse no Ministru kabineta locekļiem). Šāda prakse krīžu gadījumos ir paredzēta arī citās valstīs. Piemēram, Lielbritānijā gan Pirmā, gan Otrā pasaules kara laikā tika veidots tā dēvētais kara kabinets, kurā nav nepieciešama visu ministru klātbūtne, bet krīzes pārvarēšana tiek koncentrēta šaurākā personu lokā, tādējādi ļaujot operatīvāk pieņemt lēmumus. 2016. gadā iestrādātā norma Latvijai, par laimi, nav bijusi jāizmanto, un tas ir sava veida drošības mehānisms. Pašreizējā ārkārtējā situācijā, kas saistīta ar Covid-19 pandēmijas pārvarēšanu, nav šķēršļu valdības darba norisei, jo Ministru kabinets operatīvi kā viens no pirmajiem konstitucionālajiem orgāniem pārgāja uz attālināto darbu – attālinātām sēdēm, izmantojot modernos saziņas līdzekļus. Tas nozīmē, ka valdība ir rīcībspējīga šīs krīzes pārvarēšanā, un prasība par nepieciešamo kvorumu Ministru kabineta sēdēm nav bijis šķērslis lēmumu pieņemšanai. Jautājums par to, vai arī ārkārtējā situācijā pieļaut mazāku kvorumu kabineta sēdēm (kā tas paredzēts izņēmuma stāvoklim vai

kara laikam), būtu plašākas diskusijas vērts, kaut tas varētu sekmēt operatīvāku rīcību. Te gan jānorāda, ka spēkā esošā Ministru kabineta iekārtas likuma norma šādu samazināto kabineta sastāvu paredz kā iespēju, bet ne kā obligātu formātu, proti, kabinets arī izņēmuma stāvokļa vai kara laikā var strādāt pilnā sastāvā, ja tas ir iespējams.

Informācijai

Satversmes 81. pants – izslēgts ar 03.05.2007. likumu, kas stājas spēkā 31.05.2007.

Laikā starp Saeimas sesijām Ministru kabinetam ir tiesības, ja neatliekama vajadzība to prasa, izdot noteikumus, kuriem ir likuma spēks. Šādi noteikumi nevar grozīt Saeimas vēlēšanu likumu, tiesu iekārtas un procesa likumus, budžetu un budžeta tiesības, kā arī pastāvošās Saeimas laikā pieņemtos likumus, tie nevar attiekties uz amnestiju, Valsts kases zīmju emisiju, valsts nodokļiem, muitām, dzelzceļa tarifiem un aizņēmumiem, un tie zaudē spēku, ja nav vēlākais trīs dienas pēc Saeimas nākamās sesijas atklāšanas iesniegti Saeimai.

Ministru kabineta iekārtas likums 30. pants. Lēmumu pieņemšana

(1) Ministru kabineta sēde var notikt un lēmumu tajā var pieņemt, ja sēdē piedalās vairāk nekā puse no Ministru kabineta locekļiem. (11) Ministru kabineta sēde var notikt un lēmumu tajā var pieņemt, piedaloties tikai Ministru prezidentam un vismaz trim citiem Ministru kabineta locekļiem, ja valstī izsludināts izņēmuma stāvoklis, pasludināts karš vai Valsts prezidents paziņojis Ministru kabinetam par nepieciešamo militārās aizsardzības soļu spēšanu (Satversmes 44. pants).

“Nekādas papildu funkcijas Ministru kabinetam nav nepieciešamas, jo 2013. gadā tika pieņemts likums par ārkārtas stāvokli valstī, kas precīzi reglamentē un dod tiesības valdībai rīkoties, un Saeima to tikai attiecīgi apstiprina vai neapstiprina,” norāda Andris Bērziņš.

“Ikviens, kurš ir bijis kādā valdībā, saprot, ka nevar sākt sapulci, ja nav gatavs profesionāli izstrādāts projekts, kurā kompromisa meklējumos var novirzīties par 10–15%,” pauž Māris Kučinskis.

“Ministru prezidents jebkuros apstākļos var izņemt jebkuru lietu no atsevišķa ministra kompetences tā dēvētajā devolūcijas kārtībā un iestāties konkrētā ministra vietā,” uzsver Einars Repše.

“Divas nedēļas ienaidnieks bija alkohols, tagad tas vairs nav alkohols, bet izrādās, ka tie ir būvmateriāli. Un ko varam gribēt, ja infektologs pēc liegumiem sestdienā un svētdienā pēc tam secina, ka veikalos bijis vairāk, nevis mazāk cilvēku,” norāda Vilis Krištopans.

“Sanāca, ka man kā valdības vadītājam nācās saskarties ar vairākām krīzēm un lūgt pamest amatus pieciem ministriem, taču šo instrumentu mūsdienu premjeri īsti nelieto,” pauž Māris Gailis.

“Nezinu, vai pie vainas ir kādu pilnvaru trūkums vai tomēr elementāra organizatoriskā talanta trūkums. Bet es gribētu redzēt pēctecību un zinātniski pamatotus lēmumus – tāds, kurus var pamatot ar loģiku, ilglaicīgiem pētījumiem un citu valstu pieredzi, kā arī kopsakarīgu analīzi,” secina Indulis Emsis.